

Šešėlinės cigarečių rinkos analizė Marijampolės regione

Izolda Bražukienė,

Simonas Dainauskas

Vilniaus universitetas,

M. K. Čiurlionio g. 21/27,

LT-03101 Vilnius

El. paštas: izolda.brazukiene@gf.vu.lt;

simonas.dainauskas@gmail.com

Bražukienė I., Dainauskas S. Šešėlinės cigarečių rinkos analizė Marijampolės regione. *Geologija. Geografija*. 2015. T. 1(3). ISSN 2351-7549.

Straipsnyje analizuojama Lietuvos geografo dar netyrinėta tema. Siekiama įvertinti šešėlinę cigarečių rinką Marijampolės regione. Tikslui įgyvendinti šiame regione buvo atlikti šešėlinės cigarečių rinkos tyrimai; nustatyta šešėlinės cigarečių rinkos teritorinė raiška; įvertintos pagrindinės priežastys, lemiančios šešėlinės cigarečių rinkos susiformavimą tiriamojame teritorijoje. Straipsnyje pateikiamos pagrindinės cigarečių kontrabandos kryptys Lietuvos–Rusijos–Lenkijos pasienio ruože. Pasirinktas „tuščių cigarečių pakelių“ metodas leido įvertinti Marijampolės regione surūkomų cigarečių rūšinę sudėtį pagal jų kilmės vietą ir nustatyti pagrindines kontrabandinių cigarečių rūšis. Tyrimo rezultatai atskleidė teritorinį šešėlinės cigarečių rinkos netolygumą tarp regiono periferijos ir centro. Periferijoje esančių vietovių gyventojai dėl pragyvenimo lygio, gyventojų užimtumo, ekonominės galios netolygumų, socialinės atskirties turi atrasti alternatyvių būdų savo gyvenimo kokybei gerinti, nors pasirinktos priemonės ir yra nepateisinamos. Tai patvirtina prielaidą, jog pagrindiniai veiksniai, lemiantys šešėlinės cigarečių rinkos formavimąsi Marijampolės regione, yra ekonominiai motyvai. Išanalizuotos pagrindinės priežastys, lėmusios šešėlinės cigarečių rinkos teritorinius skirtumus Marijampolės regione.

Raktažodžiai: šešėlinė rinka, tuščių cigarečių metodas, kontrabandos kryptys, teritorinė sklaida, Marijampolės regionas

ĮVADAS

Šešėlinės ekonominės veiklos neigiamai veikia šalies smulkųjų ir vidutinį verslą, turi didelės įtakos valstybės biudžeto formavimui, mažina sąžiningai dirbančių asmenų motyvaciją dirbti oficialioje rinkoje, didina gyventojų toleranciją nelegalioms prekėms, išryškina kyšininkavimo ir piknaudžiavimo tarnyba reiškinius, kurie neatsiejami nuo šešėlinių susitarimų.

Nepaisant skirtingų vertinimo metodų galima teigti, kad šešėlinės ekonomikos problema Lietuvoje itin aktuali. Ekonominė veikla, vykdoma nesilaikant nustatytų teisės aktų siekiant išvengti mokesčių už oficialioje rinkoje parduodamas pre-

kes ar teikiamas paslaugas, ypač būdinga darbo rinkos, stipriųjų alkoholinių gėrimų, cigarečių, kuro sektoriams, kuriuose sukuriamą didžiausia šešėlinės rinkos dalis mūsų šalyje.

Manoma, kad šiuo metu šešėlinei ekonomikai tenka nuo 25 iki 30 % viso Lietuvos BVP, tačiau skirtingų tyrimų, nagrinėjančių šešėlinės ekonomikos dalį, tenkančią Lietuvoje sukurtam BVP, duomenys yra skirtingi: pavyzdžiui, Lietuvos laisvosios rinkos ekonomikos instituto tyrimų duomenimis, 2014 m. pradžioje šešėlinė ekonomika Lietuvoje sudarė 25 % BVP (*Lietuvos šešėlinė ekonomika*, 2014); kitą šešėlinės ekonomikos Lietuvoje ir kitose Europos šalyse vertinimą pateikusių vieno žymiausių šešėlinės ekonomikos tyrėjų

Europoje Friedricho Schneiderio teigimu, šešėlinės ekonomikos dalis BVP 2013 m. buvo 28 % (Schneider, 2013).

Šiame straipsnyje analizuojamas vienas iš šešėlinės ekonomikos Lietuvoje sektorių – šešėlinė cigarečių rinka. Dėl ženklų cigarečių kainų skirtumų kaimyninėse valstybėse, didelių akcizinių mokesčių mūsų šalyje bei palankios geografinės padėties susidaro tinkamos sąlygos įvežti nelegalių cigarečių, todėl Lietuvoje kontrabandinių rūkalų realizavimas rinkoje yra dažna šešėlinės ekonomikos veikla.

Dėl straipsnio apimties, tyrimų įgyvendinimo potencialo atlikti šešėlinės cigarečių rinkos analizę visoje Lietuvos teritorijoje nebuvo galimybių. Todėl šiame straipsnyje siekiama įvertinti šešėlinę cigarečių rinką Marijampolės regione. Ši teritorija pasirinkta dėl geografinės padėties, ilgo pasienio ruožo su Rusijos Karaliaučiaus sritimi. Tai yra tipinis pasienio regionas, kuriame cigarečių šešėlinės rinkos problema charekterizuoja regiono socialinės ir ekonominės atskirties, Lietuvos regionų išsivystymo netolygumus bei atspindi šešėlinės ekonomikos problemą šalies pasienio regionuose. Tiriamojo reiškinio atžvilgiu Marijampolės regionas yra vienas problematiškiausių: šešėlinė cigarečių rinka ir kontrabanda Marijampolės regione yra labai aktuali problema.

Pagrindinis straipsnio tikslas – įvertinti šešėlinę cigarečių rinką Marijampolės regione. Suformuoti šie uždaviniai: 1) atlikti šešėlinės cigarečių rinkos tyrimus; 2) nustatyti šešėlinės cigarečių rinkos teritorinius skirtumus; 3) įvertinti šešėlinės cigarečių rinkos teritorinės sklaidos priežastis Marijampolės regione.

Straipsnio autoriai tikisi, kad šis straipsnis leis giliau pažinti šešėlinės ekonomikos reiškinį, o gauti tyrimų rezultatai prisidės prie tiriamosios problemos sprendimo Lietuvoje.

TYRIMŲ APŽVALGA

Specializuotus tyrimus apie šešėlinę cigarečių rinką užsienio mokslinėje literatūroje yra pateikę keletas tyrėjų. Dažniausiai šiuose darbuose nagrinėjama šešėlinės cigarečių rinkos susidarymo priežastys ir veikimo kryptys (Hornsby, Hobbs, 2007); analizuojamas šešėlinės cigarečių rinkos santykis su nusikalstamais susivienijimais ir teroristinėmis grupuotėmis, atskleidžiamos priežastys,

kodėl teroristinės organizacijos vykdo cigarečių kontrabandą pasaulyje ir yra aktyvūs pasaulinės šešėlinės cigarečių rinkos dalyviai (Willson, 2009); detaliam apžvelgiamos cigarečių kontrabandos rūšys ir jų veikimo mechanizmai, ieškoma cigarečių kontrabandos sprendimo būdų (Antonopoulos, Von Lampe, 2010; Von Lampe, 2011); šešėlinės cigarečių rinkos priklausomybė nuo pasaulyje vykstančių ekonominių procesų ir globalizacijos (Petkantchin, 2012). Išsamius tyrimus apie šešėlinę cigarečių rinką yra pateikusi rumunų mokslininkė L. Maftei (2012), išanalizavusi pasaulinės cigarečių rinkos tendencijas. Šiame darbe išsamiai analizuojama pasaulinė cigarečių šešėlinė rinka, pateikiami pagrindiniai veiksniai, formuojantys cigarečių rinką pasaulyje, analizuojamos pagrindinės cigarečių kontrabandos rūšys ir kryptys.

Lietuvos mokslininkų darbuose atskiriems šešėlinės ekonomikos sektoriams skiriama mažai dėmesio. Galima išskirti Lietuvos laisvosios rinkos instituto eksperto Vytauto Žukausko darbus, kuriuose nagrinėjama šešėlinės ekonomikos samprata, aptariami šešėlinės ekonomikos mastai Lietuvoje ir pasaulyje, apibendrintai analizuojami šešėlinės ekonomikos segmentai Lietuvoje, nuskaitomi neigiami šešėlinės ekonomikos padariniai (*Lietuvos šešėlinė ekonomika*, 2012). Šiuose leidiniuose naujai pažvelgta į šešėlinę ekonomiką naudojant įvairius mokslinius metodus, įvertinti svarbiausi šešėlio mūsų šalyje sektoriai (darbo rinkos, cigarečių, alkoholio, kuro) (*Lietuvos šešėlinė ekonomika*, 2013); sistemingai bandoma išsiaiškinti, kokią dalį oficialioje rinkoje užima įvairūs šešėlinės ekonomikos sektoriai Lietuvoje, naudojami tiesioginiai ir netiesioginiai tyrimo metodai, vykdytos apklausos bei ekspertinis vertinimas; gauti duomenys turi teritorinės sklaidos užuomazgas, kadangi „tuščių cigarečių pakelių“ metodas vykdytas 30 didžiausių Lietuvos miestų, o alkoholio bei kuro šešėlinė rinka įvertinta apskričių lygmeniu (*Lietuvos šešėlinė ekonomika*, 2014).

Kontrabandos reiškinį tyrinėjo A. Misiūnas ir V. Rimkus, jie analizavo nelegalaus prekių gabenimo (kontrabandos) fenomeną, pateikė jos atsiradimo priežastis ir motyvus, konkrečias kontrabandos charakteristikas ir praktikoje dažniausiai taikomas nelegalaus prekių gabenimo schemas (Rimkus, Misiūnas, 2007).

2010 m. atliktas šešėlinės ekonomikos žemės ūkio ir maisto produktų rinkos įtakos šalies

biudžetui tyrimas (Eičaitė, Gapšys, 2010). Straipsnyje analizuojamos šešėlinės ekonomikos grėsmės Lietuvos žemės ūkio ir maisto produktų rinkoje bei įvertinama skirtingų mokesčių politikos įtaka prekybos apimčių srautams ir šalies biudžetui; pateikiamos šešėlinės prekybos žemės ūkio ir maisto produktais schemos bei priežastys; remiantis atliktos apklausos duomenimis, empiriniu tyrimu ir ekspertiniu vertinimu, nustatytas prekybos mėsa didžiųjų miestų turgavietėse mastas ir nesurinktų mokesčių šalies biudžetui dydis.

Pažymėtina, kad daugiausia dėmesio lietuvių autorių darbuose skiriama bendriems teoriniams šešėlinės ekonomikos tyrimams: konceptualioms ir terminologinėms ekonomikos mokslo problemoms, susijusioms su ekonomikos „juodumu“, „pilkumu“, taip pat oficialumu, šešėliškumu ir fiksuojamumu (Gylis, 2004); šešėlinės ekonomikos sampratos problemoms, šešėlinės ekonomikos atsiradimo priežastims ir padariniams, tiriamojo reiškinio potencialui ir motyvacijai (Misiūnas, 1999; Krumplytė, 2008); šešėlinės ekonomikos reiškinio struktūrai ir klasifikacijai (Krumplytė, 2009); oficialiai neapskaitytos ekonomikos apibrėžimams bei sudedamosioms dalims, oficialiai neapskaitytos ekonomikos egzistavimo priežastims ir įtakai valstybės ūkiui (Startienė, Trimonis, 2008); oficialiai neapskaitytos ekonomikos masto matavimo metodų klasifikacijai (Startienė, Trimonis, 2009).

METODIKA

Analizuojant metodologinę literatūrą, kurioje pateikti šešėlinės akcizinių prekių rinkos tyrimui tinkami metodai, išsiaiškinta, kad didžioji dauguma tyrimo metodų (tiesioginiai – mokesčių auditas, netiesioginiai – darbo jėga, monetariniai – elektros sunaudojimas, faktoriniai – MIMIC) dėl savo sudėtingumo, komplikuoto pritaikymo geografinio pobūdžio darbuose nėra tinkami įgyvendinant užsibrėžtus uždavinius. Įvertinus aplinkybes ir galimus tyrimo metodus, pasirinktas, autorių nuomone, šešėlinei cigarečių rinkai tinkamiausias kompanijos Nielsen sukurtas „tuščių cigarečių pakelių“ metodas. Tyrimo metu Lietuvos miestuose renkami tušti cigarečių pakeliai iš šiukšliadėžių ar numesti gatvėje ir skaičiuojama, kuri dalis cigarečių pakelių priklauso nelegalių arba ne Lietuvoje pagamintų ci-

garečių kategorijai. Originalus tyrimas atliekamas 20 Lietuvos miestų kas pusę metų, juo siekiama įvertinti šešėlinės cigarečių rinkos pokyčius.

Staipsnyje Nielsen „tuščių cigarečių pakelių“ metodas pakoreguotas, į tyrimų lauką įtraukti ne tik didžiausi Marijampolės regiono miestai, bet ir periferijoje esantys, mažesnį gyventojų skaičių turintys, miesteliai. Autorių manymu, atlikti tyrimą tik didžiausiuose Marijampolės regiono miestuose netikslinga dėl ryškių socioekonominių skirtumų tarp periferijos ir miesto. Teritorinis diferencijavimas, detalesnis tyrimų laukas, į jį įtrauktos užmiesčio zonos ir periferijos leido geriau iširti teritorinę šešėlinę cigarečių rinkos sklaidą tiriamojoje teritorijoje, taip pat nulėmė tikslesnį bendrą šešėlinės cigarečių rinkos vertinimą Marijampolės regione.

Tyrimui atlikti pasirinkta 16 miestų ir miestelių, esančių tiriamojoje teritorijoje: Marijampolės (surinkta 1 480 tuščių cigarečių pakelių), Vilkaviškio (1 206), Šakių (966), Kalvarijos (538), Kazlų Rūdos (815) miestuose ir Liudvinavo (430), Sasnavos (380), Igliaukos (374), Sangrūdų (396), Kudirkos Naumiesčio (392), Lekėčių (413), Gelgaudiškio (369), Griškabūdžio (341), Vištyčio (298), Kybartų (586), Pilviškių (296) seniūnijų centruose.

Šiuose Marijampolės regiono vietovėse 2013–2015 m. buvo renkami tušti cigarečių pakeliai. Tyrimo eiga beveik nesiskyrė nuo originalios tyrimo metodikos: išmesti tušti cigarečių pakeliai buvo renkami miestų ir miestelių gatvėse, šiukšliadėžėse, apeinant visą tiriamosios gyvenvietės plotą. Individualus tyrimas pritaikytas Marijampolės miestui: tiriamajai miesto teritorijai pasirinktas funkcinės miesto zonos (individualių namų ir miegamieji rajonai, viešosios miesto erdvės, rekreacinės teritorijos ir parkai) charakterizuojantis, išilgai miestą kertantis maršrutas.

Sudarant cigarečių kontrabandos krypčių Lietuvos–Rusijos–Lenkijos pasienyje kartoschemą dėl straipsnio temos specifikos ir kriminogeninio pobūdžio dalis informacijos surinkta bendraujant su žmonėmis, dalyvavusiais cigarečių kontrabandos procese. Dėl šios priežasties pasirinktas netiesioginės apklausos metodas, kai perduodama informacija nebuvo užrašoma ar archyvuojama.

Apibendrinant gautus rezultatus naudoti statistiniai, analitiniai, loginiai, palyginamieji ir kartografiniai tyrimo metodai.

CIGAREČIŲ KONTRABANDOS KRYPTYS LIETUVOS–RUSIJOS–LENKIJOS PASIENYJE

Mokslinėje literatūroje išskiriami šie cigarečių kontrabandos būdai (Maftai, 2012): organizuota cigarečių kontrabanda, cigarečių kontrabanda pasienio regionuose ir cigarečių klastojimas. Šiame straipsnyje daugiausia dėmesio skiriama rūkalų kontrabandai pasienio regionuose, kadangi organizuotos cigarečių kontrabandos ir klastojimo būdai dėl savo kriminalinės specifikos tyrėjams yra sunkiai pasiekiami.

Cigarečių kontrabanda pasienio regionuose dažniausia vykdoma pavienių asmenų arba nedidelių jų grupių, kai pervežamos cigaretės iš valstybių, kuriose rūkalų kainos yra mažesnės, į kaimynines valstybes, kuriose cigaretės yra brangesnės (Klaus von Lampe, 2011). Pagrindinis veiksnys, turintis didžiausią įtaką šio cigarečių kontrabandos būdo atsiradimui, yra akcizų mokesčių netolygumas kaimyninėse pasienio valstybėse, lemiantis cigarečių kainų skirtumus (Hornsby, Hobbs, 2007).

Šiame straipsnyje nagrinėjama šešėlinės cigarečių rinkos problema Marijampolės regione, todėl straipsnio autoriai analizuoja cigarečių kontrabandos kryptis ne visame Rusijos–Lietu-

vos pasienio ruože (ta pati problema egzistuoja ir Lietuvos–Baltarusijos pasienyje), bet tik toje pasienio ruožo dalyje, kuri ribojasi su tiriamuoju teritoriniu vienetu. Šiuo atveju cigarečių kontrabanda keliauja ne tik tarp Rusijos ir Lietuvos valstybių, bet ir aprėpia kaimyninės Lenkijos pasienį.

Lietuvos–Lenkijos–Rusijos pasienio ruožas apima svarbius tarptautinius Rytų–Vakarų ir Suvalkų transporto koridorius, turinčius įtakos intensyviems transporto ir prekių mainų srautams tiriamojoje teritorijoje. Šiais transporto koridoriais pervežamos net tik oficialioje rinkoje realizuojamos prekės: palanki geografinė padėtis, akcizinių prekių kainų skirtumai tarp Rusijos, Lenkijos ir Lietuvos lemia intensyvių kontrabandinų prekių gabenimą. Pažymėtina ir tai, kad Lietuvos–Lenkijos–Rusijos pasienio juosta driekiasi ne tik sausuma (miškingos, retai apgyvendintos teritorijos), bet ir vandens telkiniais, todėl gamtinės sąlygos leidžia naudoti įvairius kontrabandos gabenimo būdus. Atsižvelgiant į tai, galima teigti, kad Lietuvos–Rusijos–Lenkijos pasienio ruožas yra tipinis cigarečių kontrabandos pasienio regionuose pavyzdys.

1 pav. matome 2004–2015 m. nusistovėjusias cigarečių kontrabandos kryptis. Šio straipsnio autoriai, atsižvelgdami į cigarečių kontrabandos

1 pav. Cigarečių kontrabandos kryptys Lietuvos–Rusijos–Lenkijos pasienyje
Fig. 1. Cigarettes smuggling activities in Lithuania–Russia–Poland border region

tendencijas ir turimus stebėjimų duomenis, išskyrė 4 pagrindines nelegalių cigarečių kryptis.

Mokslinėje literatūroje (*Center for public integrity*, 2009; Maftai, 2012) Rytų Europos šalys (Ukraina, Baltarusija, Rusija) apibūdinamos kaip vienos didžiausių nelegalių rūkalų tiekėjų pasaulyje. Iš šių valstybių į Vakarų Europą gabenami dideli kiekiai kontrabandinių cigarečių, vėliau realizuojamų vietinėse rinkose. Todėl cigarečių kontrabandos kryptis iš **Rusijos į Lietuvą** yra nulemta ekonominių (kainų ir akcizų politikos skirtumų) ir geografinių sąlygų.

Į mūsų šalį įvežamų kontrabandinių rūkalų srautas pradėjo didėti 2003 m., Lietuvoje išaugus cigarečių kainoms. Ekonominio pakilimo laikotarpiu, padidėjus gyventojų pajamoms, kontrabandinių cigarečių, įvežamų į Lietuvos teritoriją, sumažėjo. Tačiau prasidėjus finansinei krizei, nuo 2009 m. vidurio, užfiksuota antroji nelegalių cigarečių kontrabandos banga į Lietuvą iš Rusijos. Remiantis Lietuvos laisvosios rinkos instituto duomenimis (*Lietuvos šešėlinė ekonomika*, 2014), 2009–2013 m. pastebimi dideli nelegalių rūkalų svyravimai mūsų šalyje – 2009 m. pabaigoje šešėlinės cigarečių rinkos dalis siekė 21 %, 2010 m. pradžioje išaugo net iki 41 % (toks pokytis rodo didelę nelegalių rūkalų paklausą sunkmečiu), o tų pačių metų pabaigoje jau siekė 43 %. 2011–2012 m. nelegalių cigarečių procentinė dalis mažėjo ir 2012 m. pabaigoje kontrabandiniai sudarė 28 % visų rūkalų. 2013 m. nelegalių cigarečių šešėlinės rinkos procentinė dalis mūsų šalyje vėl išaugo iki 35 %. Remiantis galutiniais duomenimis, pateiktais 2014 m., Lietuvoje kontrabandinių rūkalų šešėlinė rinka sudarė 28 % visos cigarečių rinkos.

Iš Lietuvos į Rusiją cigaretės pradėtos vežti 2013 m. pabaigoje. Toks rūkalų kontrabandos būdas, kai padidėjo akcizai cigaretėms Rusijoje, todėl šios šalies gyventojai pradėjo pirkti pigias cigaretes iš lietuvių, tęsėsi iki 2015 m. vasaros. Cigarečių kontrabandos iš Lietuvos į Rusiją schema:

1) Lietuvos piliečiai pirkdavo pigias cigaretes, parduodamas neapmokestintų prekių (*duty free*) parduotuvėse;

2) pasienyje ir pasienio degalinėse Rusijos gyventojai supirkdavo rūkalus iš Lietuvos piliečių;

3) Rusijos piliečiai iš lietuvių įsigytas cigaretes realizuodavo savo šalies rinkoje.

Panaši cigarečių kontrabandos gabenimo schema būdinga ir rūkalų kontrabandai iš Lietuvos į

Lenkiją per Rusijos teritoriją. Pažymėtina, jog tarp Karaliaučiaus srities ir Lenkijos pasienio Varmijos–Mozūrų vaivadijų yra įvestas bevizis režimas (*Bevizis režimas tarp Europos...*, 2012). Ši aplinkybė turėjo įtakos aktyviai cigarečių kontrabandai iš Rusijos į Lenkiją – dėl intensyvios cigarečių kontrabandos atsiradus nelegalių rūkalų trūkumui Lenkijos–Rusijos pasienyje šis deficitas buvo užpildomas kontrabandines cigaretes perkant iš Lietuvos piliečių. Šiuo atveju Lietuvos piliečiai pirkdavo pigias cigaretes neapmokestintų prekių (*duty free*) parduotuvėse, tačiau jas parduodavo ne Rusijos, o Lenkijos piliečiams, kurie įsigytus rūkalus realizuodavo savo valstybės rinkoje.

Nors mūsų šalies kontrabandininkų gaunamas pelnas nebuvo toks didelis kaip vežant cigaretes į Lietuvą, tačiau tėvynainius viliodavo minimali rizika, nes vežant cigaretes buvo išvengiama muitinės patikrų.

Lietuvos piliečiams, kertantiems sieną į Rusiją, taikomi tam tikri apribojimai, todėl Lietuvos–Rusijos–Lenkijos pasienyje yra dar viena cigarečių kontrabandos kryptis. Įvedus apribojimus, į Rusijos teritoriją iš Lietuvos įvažiuoti ir išvengti apmokestinimo galima tik 5 kartus per mėnesį. Išnaudoję šį limitą, lietuvių kontrabandininkai cigaretes veža per Lenkiją (iš Lenkijos pusės galima įvažiuoti kas 3 dienas). 1 pav. punktyrinės linijos rodo cigarečių kontrabandos kelią į Lietuvą iš Rusijos per Lenkiją. Šiuo atveju Lietuvos piliečiai, išnaudoję 5 kartų įvažiavimo į Rusiją limitą, į šios valstybės teritoriją patenka per Lenkijos Goldapo pasienio kontrolės punktą ir nelegalias cigaretes į Lietuvą gabena iš Rusijos Federacijos per Lenkijos teritoriją.

„TUŠČIŲ CIGAREČIŲ PAKELIŲ“ TYRIMO MARIJAMPOLĖS REGIONE REZULTATAI

„Tuščių cigarečių pakelių“ tyrimas vykdytas 16 Marijampolės regiono miestų ir miestelių 2013–2015 metais. Tyrimas atliktas penkiais etapais: 2013–2014 m. balandžio, gegužės ir rugpjūčio–rugsėjo mėn.; 2015 m. tyrimas atliktas balandžio–gegužės mėnesiais.

Tyrimo metu surinkta 8 715 tuščių cigarečių pakelių: 4 061 cigarečių pakelis buvo nekontrabandinės kilmės (46,6 % visų tyrimo metu surinktų cigarečių pakelių). Neakciziniai, rusiškos arba baltarusiškos kilmės rūkalai sudarė 52,9 % (atitinkamai 36,4 ir 16,5 % tyrimo metu surinktų tuščių

cigarečių pakelių). Kitos kilmės rūkalų pakeliai sudarė nedidelę tyrimų metu užfiksuotų rezultatų dalį (0,4 % visų cigarečių pakelių).

Analizuojant tyrimo rezultatus ir vertinant atskirų cigarečių rūšių pasiskirstymą Marijampolės regione, paaiškėjo, kad atliekant tyrimą daugiausia surinkta rusiškos kilmės cigarečių Denim Blu pakelių (iš viso 1 228, arba 14,1 %). Ši kontrabandinių cigarečių rūšis – vyraujanti regione 2013–2014 metais. Populiarios ir baltarusiškos kilmės cigaretės NZ Gold, kurių pakuotės sudarė 7,6 % visų tyrime surinktų tuščių pakelių. Pastarosios Marijampolės regione ypač išpopuliarėjo 2015 m., sumažėjus rusiškų kontrabandinių rūkalų. Nemažą dalį tyrimo metu dažniausiai užfiksuotų rūkalų rūšių sudarė kitos rusiškos kilmės cigaretės Compliment Superslims ir Denim Red (atitinkamai 3,6 ir 2,9 %). Iš Lietuvoje parduodamų cigarečių rūšių Marijampolės regione vyravo Marlboro Original (3,4 %), Bond Street Special (2,9 %) ir L & M Silver (1,95 %) rūkalų pakeliai.

Vertindami Lietuvoje ir šešėlinėje rinkoje parduodamų cigarečių kainas galime daryti prielaidą, kad tokį cigarečių rūšių pasiskirstymą Marijampolės regione labiausiai lėmė cigarečių kainos. Dažniausiai į Lietuvą kontrabandos būdu atgabenami patys pigiausi neapmokestintų prekių parduotuvėse (*duty free*) parduodami rūkalai, kainavę nuo 0,8 iki 1,1 Lt (arba 0,23–0,29 Eur) už pakelį. Pasiekę mūsų šalį, šios cigaretės parduodamos vidutiniškai po 4–5 Lt (arba 1,16–1,45 Eur) už pakelį.

Įdomu, kad tyrimo metu daugiausia surinktų akcizinių, Lietuvoje parduodamų Marlboro Original, cigarečių kaina yra viena iš didžiausių tarp mūsų šalyje parduodamų rūkalų rūšių – 9,78 Lt (2,84 Eur) už pakelį. Tačiau pažymėtina, jog didžioji dalis šios cigarečių rūšies pakelių buvo surinkta didžiuosiuose Marijampolės regiono centruose. Kitų Marijampolės regione vyraujančių lietuviškų rūkalų kaina siekė nuo 7,86 Lt (2,28 Eur) iki 9,1 Lt (2,61 Eur) už pakelį.

2013 m. gegužę atlikto „tuščių cigarečių pakelių“ tyrimo metu surinkti 624 rūkalų pakeliai, kurie buvo nekontrabandinės kilmės – tai 39,9 % visų tyrimo metu surinktų cigarečių pakelių (2 pav.). Kontrabandiniai rusiškos arba baltarusiškos kilmės rūkalai siekė 59,8 % (atitinkamai 45,8 ir 14 % tyrimo metu surinktų tuščių cigarečių pakelių). Kitos kilmės rūkalų pakeliai sudarė neįžymią

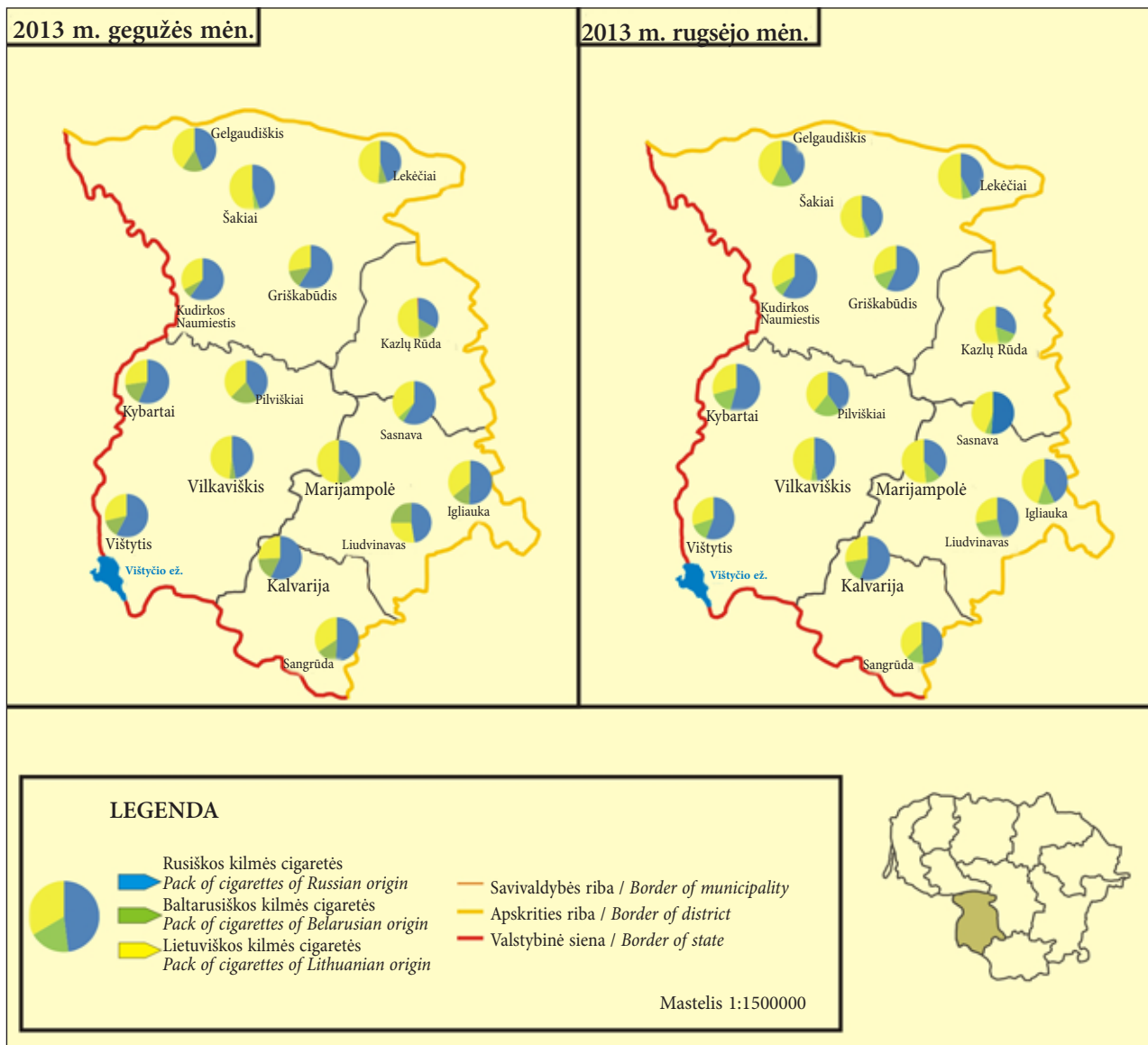
tyrimo metu užfiksuotų rezultatų dalį (0,3 % visų cigarečių pakelių).

2013 m. rugsėjo mėn. surinkti 1 964 tušti cigarečių pakeliai, iš kurių 832 buvo nekontrabandinės kilmės (42,3 % visų surinktų pakelių), 846 – rusiškos kilmės (43,1 %) ir 276 – baltarusiškos kilmės (14,1 %), t. y. 2013 m. per keturis mėnesius lietuviškų rūkalų dalis padidėjo 2,4 %, baltarusiškų cigarečių – 0,1 %, o rusiškų rūkalų šiek tiek sumažėjo (2,7 %). Tokie surinktų rūkalų pakelių rūšinės sudėties rezultatai rodo, kad šešėlinėje cigarečių rinkoje nevyko jokių esminių pokyčių, o nelegalių cigarečių kiekis buvo milžiniškas ir užėmė didelę dalį cigarečių rinkos Marijampolės regione.

Didžiausias nelegalių cigarečių procentas 2013 m. gegužės ir rugsėjo mėn. užfiksuotas Liudvinavo miestelyje, kur nelietuviškos kilmės rūkalai sudarė atitinkamai 75 ir 71,9 % visų tyrimo metu surinktų pakelių. Labai didelis neakcizinių cigarečių pakelių skaičius buvo Kalvarijoje: šiame mieste nelegalūs rūkalai sudarė 74 % (2013 m. gegužės mėn.) ir 72,3 % (2013 m. rugsėjo mėn.) visų pakelių. Didelė dalis kontrabandinių cigarečių pakelių surinkta Kybartų mieste, kur nelietuviškos kilmės rūkalai siekė 72,4 % (2013 m. gegužės mėn.) ir 70,5 % (2013 m. rugsėjo mėn.). Panaši tendencija užfiksuota Vištytyje ir Kudirkos Naumiestyje. Šiuose pasienio ruožo su Rusija miesteliuose nelegalios cigaretės sudarė atitinkamai 71,2 % (2013 m. gegužės mėn.), 69,7 % (2013 m. rugsėjo mėn.) ir 67,2 % (2013 m. gegužės mėn.), 67 % (2013 m. rugsėjo mėn.) visų tyrimo metu surinktų rūkalų pakelių. Didele nelegaliai atgabentų cigarečių dalimi taip pat išsiskyrė Griškabūdžio miestelis (72,1 ir 70 %). Mažesnis, tačiau tai pat didelis neakcizinių rūkalų skaičius užfiksuotas Sangrūdoje (65,5 ir 62,7 %) Igliaukoje (64,2 ir 62,4 %) Pilviškiuose (62,2 ir 61 %) ir Gelgaudiškyje (59,1 ir 56,4 %).

Pažymėtina, kad Lekėčiuose nustatyta mažesnė nei perferijai būdinga kontrabandinių cigarečių procentinė dalis (51,4 ir 49,6 % visų tyrimo metu surinktų pakelių).

Analizuojant tyrimo metu surinktų cigarečių pakelių rūšinę sudėtį pagal kilmės vietą paaiškėjo, kad didžiausia rusiškų cigarečių dalis rasta pasienio miesteliuose – Kybartuose, Vištytyje ir Kudirkos Naumiestyje, kur 2013 m. gegužės ir rugsėjo mėn. rusiškos kilmės rūkalai sudarė daugiau nei 55 %. Baltarusiškos kilmės cigarečių pakeliai dažniausiai buvo rasti Liudvinavo miestelyje

2 pav. Cigarečių rinkos teritoriniai skirtumai Marijampolės regione

Fig. 2. Peculiarities of territorial dispersion of cigarettes market in Marijampolė Region

atitinkamai 2013 m. gegužės ir rugpjūčio mėnesiais po 26,1 ir 27,9 %, Pilviškiuose (atitinkamai 20,8 ir 21 %), Kybartuose (16,2 ir 17 %) ir Kalvarijoje (17,5 ir 16,8 %).

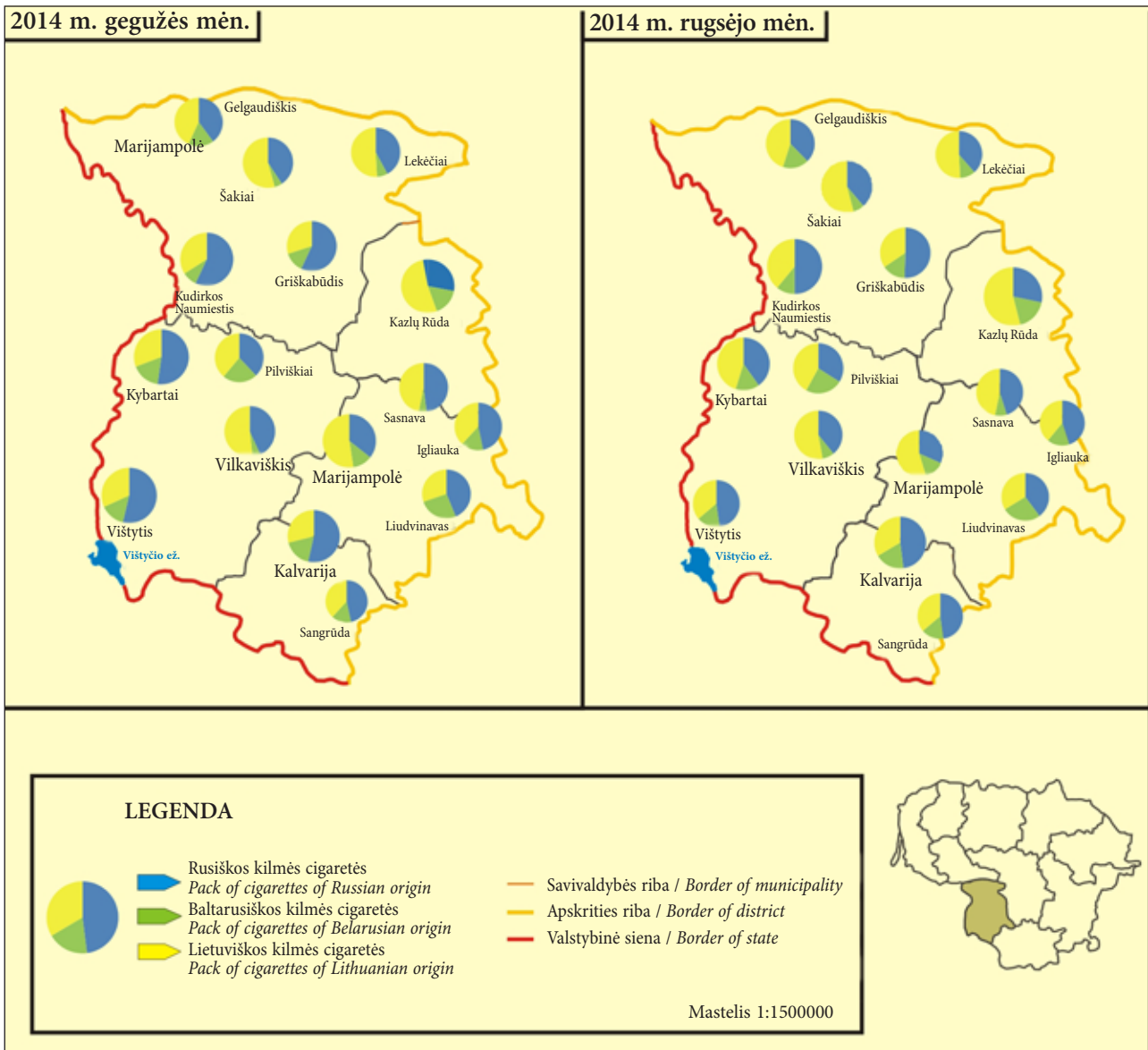
2014 m. gegužės mėn. atlikto „tuščių cigarečių pakelių“ tyrimo metu surinkti 1 747 rūkalų pakeliai (3 pav.): daugiausia (45,6 %, arba 797 vnt.) surinkta nekontrabandinės kilmės cigarečių pakelių, 39,4 % (689) visų tyrimo metu surinktų cigarečių pakelių buvo rusiškos kilmės; baltarusiškos kilmės rūkalų pakuotės sudarė 14,5 % (253).

2014 m. rugsėjį iš viso surinkti 1 829 tušti cigarečių pakeliai. Lietuvoje parduodamų rūkalų pakuotės sudarė 47,2 % (863), kontrabandiniai ru-

siškos arba baltarusiškos kilmės rūkalai – 52,4 % (atitinkamai 36,2 ir 16,2 % tyrimo metu surinktų tuščių cigarečių pakelių).

2014 m. „tuščių cigarečių pakelių“ tyrimo rezultatus lyginant su 2013 m. surinktais duomenimis paaiškėjo, kad per daugiau nei vienus metus rusiškų kontrabandinių rūkalų sumažėjo nuo 45,8 % 2013 m. gegužės mėn. iki 36,2 % 2014 m. rugsėjį. Per tą patį laikotarpį baltarusiškos kilmės nelegalių cigarečių padaugėjo nuo 14 iki 16,2 %, o Lietuvoje parduodamų rūkalų – nuo 39,9 iki 47,2 %.

Šie pokyčiai rodo pasikeitusio požiūrio į šešėlinę rinką rezultatus. Jau nuo 2013 m. pabaigos Lietuvoje sugriežtintos baudmės už kontrabandinių

3 pav. Cigarečių rinkos teritoriniai skirtumai Marijampolės regione

Fig. 3. Peculiarities of territorial dispersion of cigarettes market in Marijampolė Region

prekių vežimą, pradėta kovoti su korumpuotais muitinės darbuotojais – vykdyti masiniai muitinės darbuotojų suėmimai ir apklausos. Susiklosčiusios aplinkybės lėmė, kad Marijampolės regiono vietovėse sumažėjo rusiškų kontrabandinių cigarečių pasiūla, nors tam tikrą laiką to nesijautė, kadangi dar 2013 m. į Lietuvą buvo įvežami dideli kiekiai kontrabandinių cigarečių, todėl jų perteklius iš dalies kompensavo susidariusį trūkumą. Kita vertus, jau nuo 2014 m. vasaros kontrabandinės cigaretės Marijampolės regione pabrango ir jų įsigyti tapo sunkiau.

Nuo 2013 m. gegužės iki 2014 m. rugsėjo mėn. šiek tiek išaugo baltarusiškų rūkalų dalis (2,2 %).

Tai lėmė vis didėjantis NZ Gold cigarečių populiarumas Marijampolės regione. Įtakos turėjo susidariusi nepalanki situacija Lietuvos–Rusijos pasienyje, leidusi į šešėlinę cigarečių rinką Marijampolės regione įsilieti asmenims, vežantiems cigaretes iš Baltarusijos.

Vertinant kontrabandinių cigarečių paplitimą įvairiose Marijampolės regiono miestuose ir miesteliuose 2014 m. gegužės ir rugsėjo mėn., daugiausia kontrabandinių rūkalų pakelių surinkta Liudvino miestelyje – 69,8 % (2014 m. gegužės mėn.) ir 65,3 % (2014 m. rugsėjo mėn.), Griškabūdyje (69 ir 65,5 %), Kalvarijos mieste (71 ir 66,5 %), Vištytyje (68,2 ir 63,8 %), Kybartuose (69,2 ir 65,7 %),

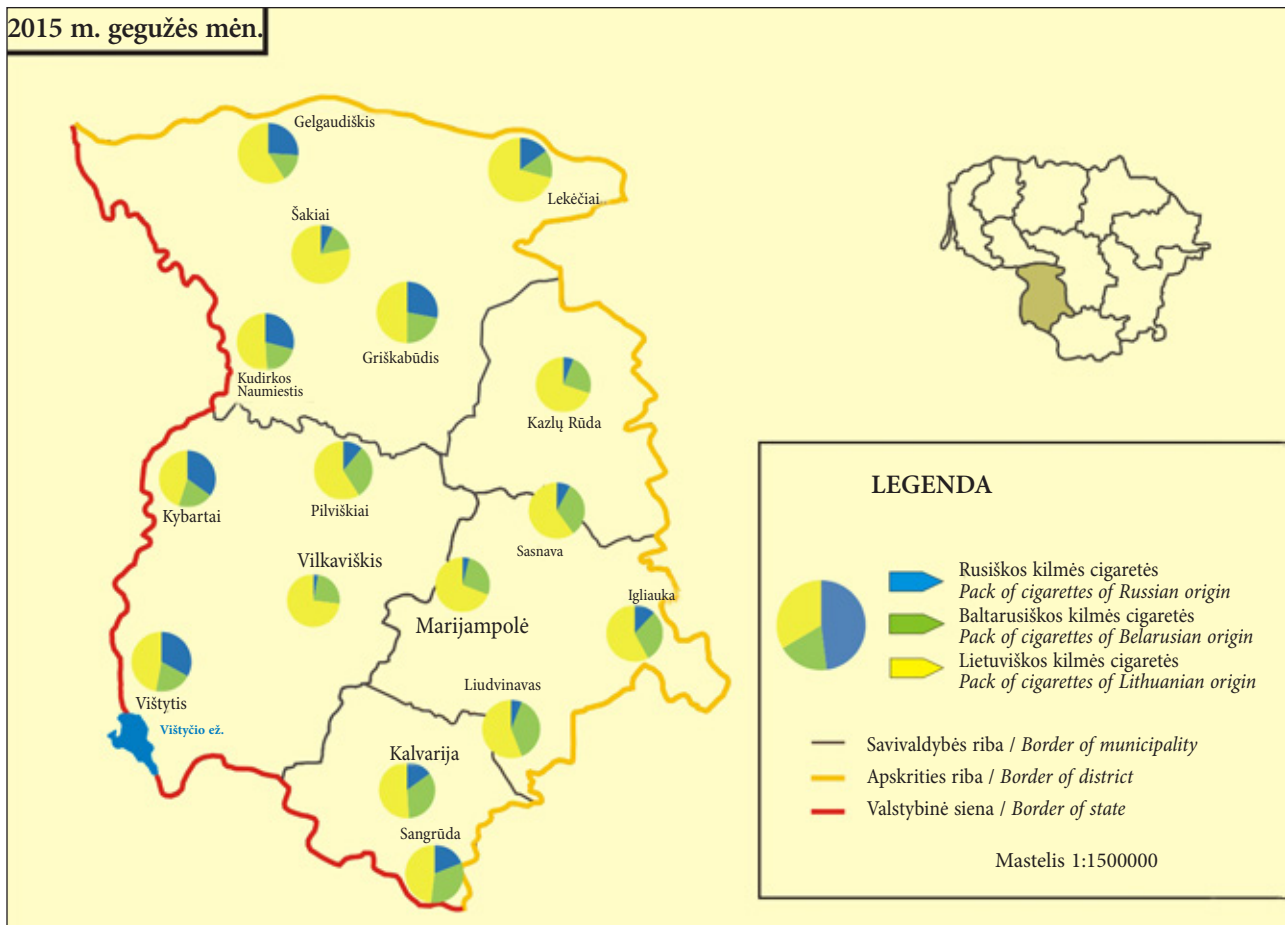
Igliaukoje (61,8 ir 61 %) ir kituose mažesniuose Marijampolės regiono miesteliuose.

Didžiausia dalis Lietuvoje parduodamų rūkalų buvo surinkta didžiausiuose Marijampolės regiono miestuose: Šakiuose (54,3 % 2014 m. gegužės mėn., 54,6 % 2014 m. rugsėjo mėn.), Marijampolėje (52,6 ir 54,5 %), Kazlų Rūdoje (51,9 ir 53,8 %) ir Vilkaviškyje (51,8 ir 53,1 %).

Analizuojant tyrimo metu surinktų cigarečių pakelių rūšinę sudėtį pagal kilmės vietą paaiškėjo, kad (kaip ir 2013 m.) didžiausia rusiškų cigarečių dalis rasta pasienio miesteliuose – Kybartuose, Vištytyje ir Kudirkos Naumiestyje, kur 2014 m. gegužės ir rugsėjo mėn. rusiškos kilmės rūkalai sudarė daugiau nei 50 % visų surinktų cigarečių pakelių. Baltarusiškos kilmės cigarečių pakeliai dažniausiai buvo rasti Liudvinavo miestelyje – atitinkamai 2014 m. gegužės ir rugpjūčio mėn. po 28,2 ir 28,5 %, Pilviškiuose (atitinkamai 22,6 ir 24 %), Kalvarijoje (17,5 ir 18,2 %) ir Gelgaudiškyje (16,8 ir 17 %).

2015 m. balandžio–gegužės mėn. atlikto „tuščių cigarečių pakelių“ tyrimo rezultatai kardinaliai skyrėsi nuo 2013–2014 m. atliktų tyrimų rezultatų (4 pav.). Atlikus tyrimą paaiškėjo, kad per vienu metų laikotarpį įvyko dideli šešėlinės cigarečių rinkos pokyčiai Marijampolės regione. Paskutinio tyrimo metu surinkta 1 615 tuščių cigarečių pakelių: labai išaugo Lietuvoje parduodamų cigarečių dalis – tyrimo metu surinkta 59,1 % (960) nekontrabandinės kilmės pakelių. Tuo tarpu rusiškos kilmės rūkalų, kurių anksčiau buvo surenkama daugiausia, 2015 m. sudarė 16,1 %. Palyginti su 2014 m. rugsėjo tyrimo duomenimis, rusiškos kilmės tuščių cigarečių pakelių surinkta 20 % mažiau. Baltarusiškų kontrabandinių rūkalų dalis Marijampolės regione akivaizdžiai padidėjo: 2014 m. rugsėjo mėn. jų surinkta 16,2 %, o 2015 m. gegužę – 24,8 %.

Šios aplinkybės lėmė, kad Marijampolės regione labai sumažėjo rusiškų kontrabandinių rūkalų, o jų vietą šešėlinėje cigarečių rinkoje užima baltarusiškos kontrabandinės cigaretės – šiuo metu

4 pav. Cigarečių rinkos teritoriniai skirtumai Marijampolės regione

Fig. 4. Peculiarities of territorial dispersion of cigarettes market in Marijampolė Region

Marijampolės regione vyrauja tik kelios kontrabandinių cigarečių rūšys. Didžiausią dalį surinktų kontrabandinių pakelių sudarė baltarusiškos kilmės cigaretės NZ Gold (19,8 % visų Marijampolės regione surinktų pakelių). Žymiai mažiau aptikta kitų baltarusiškos gamybos rūkalų pakelių: Fest Red (5,3 %), Fest Blue (2,8 %), Minsk Capital (2,1 %). Iki tol populiarių iš Rusijos teritorijos atvežamų cigarečių *brendų* kaip Denim Blu, Denim Red, Golden gate, Compliment, Allure, West skaičius nesiekė nė 1 %.

Tokius kardinalius pokyčius lėmė konfliktas Ukrainoje ir dėl griežto Lietuvos politikų požiūrio į Rusijos vykdomą invazinę politiką pasikeitusių Rusijos vykdoma politika mūsų šalies atžvilgiu: Rusijos muitinės darbuotojai pasienio kontrolės punktuose tiek iš Lietuvos, tiek ir iš Lenkijos pusės pradėjo riboti automobilių su lietuviškais numeriais įvažiavimą į Rusijos teritoriją. Pažymėtina, kad Lietuvos piliečiams, kertantiems sieną pėsčiomis, šie apribojimai nėra taikomi. Kita vertus, aplinkybė, kad į Rusijos teritoriją neįleidžiami žmonės, važiuojatys automobiliais, sumažino cigarečių ir kitų akcizinių prekių kontrabandos tikimybę. Susiklosčius tokioms aplinkybėms susidarė kone paradoksali situacija: kontrabandinių rūkalų problema Lietuvos–Rusijos pasienyje išspręsta be jokių kardinalių kontrabandos mažinimo sprendimų Lietuvoje.

Šios aplinkybės lėmė, kad Marijampolės regione labai sumažėjo rusiškų kontrabandinių rūkalų, o jų vietą šešėlinėje cigarečių rinkoje užima baltarusiškos kontrabandinės cigaretės: šiuo metu Marijampolės regione vyrauja tik kelios kontrabandinių cigarečių rūšys. Didžiausią dalį surinktų kontrabandinių pakelių sudarė baltarusiškos kilmės cigaretės NZ Gold (19,8 %). Žymiai mažiau surinkta kitų baltarusiškos gamybos rūkalų pakelių: Fest Red (5,3 %), Fest Blue (2,8 %), Minsk Capital (2,1 %). Iki tol populiarių iš Rusijos Federacijos teritorijos atvežamų cigarečių *brendų* kaip Denim Blu, Denim Red, Golden gate, Compliment, Allure, West skaičius nesiekė net 1 %.

Daugiausia rusiškos kilmės kontrabandinių rūkalų rasta netoli Lietuvos–Rusijos pasienio esančiuose gyvenvietėse: Kybartų mieste (35,2 %), Vištyčio (33 %) ir Kudirkos Naumiesčio miesteliuose (28,9 %). Paaiškėjo, kad pasienio su Rusija ruožo gyvenvietėse vyrauja didesnė cigarečių pakelių įvairovė. Dėl to galima daryti prielaidą, kad vietos

gyventojai nepaiso apribojimų ir randa galimybių įsigyti kontrabandinių rūkalų.

Didžiausia dalis baltarusiškos kilmės kontrabandinių rūkalų surinkta Liudvinave (38,1 %), Kalvarijos mieste (34,8 %), Sasnavos (32,6 %), Sangrūdodos (31,7 %), Igliaukos (30,5 %) miesteliuose, t. y. gyvenvietėse, toliausiai nutolusiuose nuo Lietuvos–Rusijos sienos, todėl galima daryti prielaidą, kad šiose vietovėse rusiškų kontrabandinių cigarečių stoka yra užpildoma baltarusiškos kilmės nelegaliais rūkalais.

Tradiciškai Marijampolės regiono miestuose nekontrabandinių cigarečių dalis buvo didžiausia, o atsižvelgiant į anksčiau aptartas priežastis, lietuviškų rūkalų kiekis dar labiau išaugo. Marijampolės mieste nekontrabandinės cigaretės sudarė 73,2 %, Šakiuose – net 78,1 %, Kazlų Rūdoje – 70,5 %, Vilkaviškyje – 69,4 %. Tyrimo metu didelė dalis nekontrabandinių cigarečių užfiksuota Lekėčių miestelyje (70,6 %).

IŠVADOS

Marijampolės regionas yra klasikinis pasienio regiono pavyzdys, kuriame dėl erdvinių, socialinių, kultūrinių, ekonominių, politinių ir institucinių apribojimų susidaro palankios galimybės šešėlinei cigarečių rinkai.

Šešėlinės cigarečių rinkos teritorinės raiškos analizė Marijampolės regione atskleidė, kad daugiausia kontrabandinių prekių sunaudoja kaimiškųjų seniūnijų gyventojai: ypač didelė kontrabandinių prekių paklausa yra pasienio (Kybartų, Vištyčio, Kudirkos Naumiesčio) ir toliau nuo savivaldybės centrų nutolusiose seniūnijose (Pilviškių, Igliaukos, Griškabūdžio, Sangrūdodos, Liudvinavo). Mažiausia nelegalių akcizinių prekių paklausa yra tarp Marijampolės regiono miestų gyventojų (Marijampolės, Šakių ir Vilkaviškio).

Atsižvelgiant į tai, kad nelegalių kontrabandinių cigarečių paklausa labiau būdinga mažesnių Marijampolės regiono miestelių ir miestų gyventojams, galima teigti, kad teritoriniai šešėlinės cigarečių rinkos skirtumai Marijampolės regione iš dalies patvirtina centro–periferijos modelį, kai periferijoje esančių vietovių gyventojai dėl žemo pragyvenimo lygio, ekonominės galios netolygumų, socialinės atskirties turi atrasti alternatyvių būdų savo gyvenimo kokybei gerinti. Tai patvirtina prielaidą, kad pagrindiniai veiksniai, lemiantys šešėlinės

cigarečių rinkos formavimąsi Marijampolės regione, yra ekonominiai.

Teritoriniai šešėlinės cigarečių rinkos skirtumai tarp Marijampolės regiono centrų ir periferijos išryškino įmonės Nielsen pagal „tuščių cigarečių pakelių“ metodą metodologines spragas: 1) tyrimas atliekamas tik 20 didžiausių Lietuvos miestų teritorijose; 2) vykdomas teritorijose, kuriose nelegaliai atgabentų cigarečių paklausa yra santykinai mažesnė; 3) tiriamoji teritorija nėra orientuota į tikslines tyrimo erdves (tyrimas beveik neapima pasienio ruožo gyvenviečių, kuriose kontrabandos mastai didžiausi).

Erdvinius šešėlinės cigarečių rinkos skirtumus Marijampolės regione galima paaiškinti visuomenės gyvenimo ekonominį lygį atspindinčiomis antinomijomis (Bražukienė, Kavaliauskas, 2002): 1) prabanga – skurdas, 2) pajamų lygis – kainų lygis, 3) užimtumas – bedarbystė; 4) valstybės paramos lygis – mokesčių naštos lygis, 5) miestiečių gyvenimo lygis – kaimiečių gyvenimo lygis. Šios visuomenės gyvenimo ekonominio lygio priešpriešos atsispindėjo ir „tuščių cigarečių pakelių“ tyrimo rezultatuose.

Atsižvelgdami į Lietuvos geografinę padėtį, ilgą pasienio ruožą su Rusijos ir Baltarusijos valstybėmis, kuriose rūkalų kainos akivaizdžiai mažesnės nei mūsų šalyje, šešėlinės cigarečių rinkos problemą darbo autoriai siūlo spręsti ne tik taikant prievartos politiką (bausmių už kontrabandos vežimą didinimas, nuobaudos už nelegalių cigarečių įsigijimą ir kt.), bet ir keičiant akcizų mokesčių (cigarečių apmokestinimo) sistemą mūsų šalyje, kuri dabar orientuota į rūkalų kainų didinimą. Mažos cigarečių kainos kaimyninėse šalyse, gyventojų pajamų skirtumai, šešėlinės cigarečių rinkos mastas Lietuvoje leidžia daryti prielaidą, kad itin griežta akcizų mokesčių politika cigarečių rinkoje yra diskutuotino pobūdžio priemonė siekiant papildyti valstybės biudžetą.

Gauta 2015 09 15
Priimta 2015 10 12

LITERATŪRA

1. Antonopoulos S. A. G., Von Lampe K. 2010. The Dragon Breathes Smoke: Cigarette Counter-

2. feiting in the People's Republic of China. *British Journal of Criminology*. 50: 239–258.
2. *Bevizis režimas tarp Europos Sąjungos ir Rusijos: poveikis Lietuvai*. 2012. Vilnius: Rytų Europos Studijų centras.
3. Bražukienė I., Kavaliauskas P. 2002. Socialinių įtampų tyrimo problema ekonominiame ir teisiniame lauke. *Geografija*. 38(1): 46–48.
4. The Center for Public Integrity. 2009. *Tobacco Underground*. <http://www.icij.org> (žiūrėta 2015 10 05).
5. Eičaitė O., Gapšys A. 2010. *Šešėlinės ekonomikos žemės ūkio ir maisto produktų rinkoje įtaka šalies biudžetui*. <http://www.laei.lt> (žiūrėta 2015 09 01).
6. *Lietuvos šešėlinė ekonomika*. 2012. 1; 2013. 2; 2014. 3.
7. Krumplytė J. 2008. *Šešėlinės ekonomikos samprata ir priešasčių analizė*. <http://vddb.library.lt/> (žiūrėta 2015 09 13).
8. Krumplytė J. 2009. *Šešėlinės Ekonomikos veiksmų ir priešasčių tyrimas ekspertinio vertinimo metodu: Lietuvos atvejis*. www.bme.vgtu.lt (žiūrėta 2015 09 10).
9. Maftai L. 2012. An overview of the tobacco black market in Europe. *CES Working Papers*. <http://ceswp.uaic.ro/> (žiūrėta 2015 04 15).
10. Misiūnas A. 1999. *Šešėlinės ekonomikos egzistavimo priešastys ir padariniai*. <http://www.lb.lt/misiunas> (žiūrėta 2015 09 09).
11. Misiūnas A., Rimkus V. *Nelegalaus prekių gabenimo stimulai ir pasekmės*. <http://algmisiunas.home.mruni.lt/wp-content/uploads/2009/03/nelegalieekonomikaa1.doc> (žiūrėta 2015 09 09).
12. Norvaišienė R. 2012. *Pasienio regionų vystymosi netolygumai ir jų įtaka įmonių rodikliams*. www.ecoman.ktu.lt (2015 09 09).
13. Schneider F. 2013. *The Shadow Economy*. <http://www.iea.org.uk/> (žiūrėta 2015 09 10).
14. Startienė G., Trimotis K. 2009. *Oficialiai neapskaitytos ekonomikos mastas*. <http://www.ktu.lt/lt/mokslas/zurnalai/ekovad/14/1822-6515-2009-976.pdf> (žiūrėta 2015 09 11).
15. Startienė G., Trimotis K. 2010. *Oficialiai neapskaitytos ekonomikos įtaka šalies ūkiui*. <http://www.britannica.com/bps/> (žiūrėta 2015 09 11).
16. Petkantchin V. 2012. What if tobacco were simply prohibited? *IEM'S Economical Note*. <http://www.institutmolinari> (žiūrėta 2015 09 11).
17. Von Lampe K. 2011. The Illegal Cigarette Trade. *International Crime and Justice*. <http://www.organized-crime.de/> (žiūrėta 2015 08 29).
18. Willson K. 2009. Terrorism and Tobacco: How Cigarette Smuggling Finances Jihad and Insurgency Worldwide. *The Cutting Edge*. <http://www.thecuttingedgenews.com> (žiūrėta 2015 05 17).

Izolda Bražukienė, Simonas Dainauskas

ANALYSIS OF CIGARETTES SHADOW MARKET IN MARIJAMPOLĖ REGION

S u m m a r y

The aim of this article was to evaluate the shadow market of cigarettes in the Marijampolė Region – a border region of the Republic of Lithuania. This is a new and unstudied topic for Lithuanian economy geographers. The cigarettes shadow market characterizes social and economic disparities, inequality in development of the research area and illustrates the problem of informal economy in country's border regions. To reach the goal of this research, 1) the research of the cigarette shadow market in the Marijampolė Region was performed; 2) spatial distribution patterns of the cigarettes shadow market were determined; 3) the main reasons, which lead to the formation of cigarettes shadow in the research area, were evaluated.

The main directions of cigarettes contraband in the stretch of the Lithuania–Russia–Poland border are presented in the article. The “empty cigarette packet” method used in this research allowed us to set the main sorts of contraband cigarettes, which are most commonly smoked in the Marijampolė Region, also the place of origin of these contraband sorts. With this research a center–periphery model was once again approved. The residents of peripheral areas because of social separation, a low level of employment, unevenness in the regional economic power and a low level of subsistence have to find alternative ways to improve their quality of life, though these ways in most cases are not justifiable. Also a detailed territorial analysis and factors, which cause the territorial differences in cigarettes shadow market, are presented in this article.

Key words: shadow market, empty cigarette pack method, directions of contraband, spatial distributions, Marijampolė Region